

In memoriam

Regina Volkaitė-Kulikauskienė

Paskutinę 2007 m. kovo dieną Antakalnio kapinėse atsisveikinome su Regina Volkaitė-Kulikauskiene. Ji priklausė negausiai archeologų, kuriuos įprasta vadinti antrąja profesionalių archeologų karta arba Jono Puzino mokiniais, grupei. R. Volkaitė-Kulikauskienei archeologijos srities darbus buvo lemta pradėti dar nepriklausomoje Lietuvoje. Nors jos kaip proistorės tyrinėtojos talentas visiškai atsiskleidė tarybinio laikotarpiu, matomas indėlis ir į atsikūrusios Lietuvos archeologijos mokslo istoriją.

R. Volkaitė-Kulikauskienė gimė 1916 m. rugsėjo 10 d. Kėdainiuose, gausioje Kazimiero ir Teklės Volkų šeimoje. Baigusi Kėdainių gimnaziją, kur ją archeologija sudomino šios gimnazijos mokytoja O. Maksimaitienė, R. Volkaitė 1936 m. įstojo į Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. Studijuodama nuo 1938 m. ji pradėjo dirbti Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Priešistoriniame skyriuje. Antrasis pasaulinis karas pakoregavo tolesnius R. Volkaitės planus.

1939 m. perkėlus į Vilnių Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, ji čia atvyko tęsti studijų. 1940 m. vasarį–spalį R. Volkaitė kartu dirbo prie Vilniaus universiteto veikusio Archeologijos muziejaus vedėja. Baigusi universitetą 1940 m. lapkritį grįžo į Kauną, į ankstesnę savo darbovietę, ir tapo Priešistorinio skyriaus vedėjo pavaduotoja. 1941 m. balandį J. Puzinas, neseniai įkurtos Vilniaus universiteto Archeologijos katedros vedėjas, pakvietė ją dirbti asistente. Nuo tada du dešimtmečius R. Volkaitė-Kulikauskienė dirbo daugiausia pedagoginį darbą. 1945 m. spalį ji gavo asistentės pareigas Kauno universiteto Archeologijos katedroje. Reorganizavus šį universitetą, 1947 m. rugsėjį vėl grįžo į Vilnių ir pradėjo dirbti vyr. dėstytoja Archeologijos-etnografijos katedroje. Nuo 1952 m. gruodžio iki 1962 m. spalio pabaigos ji šiai katedrai ir vadovavo turėdama docentės pareigas (oficialiai šis vardas jai buvo suteiktas 1956 m. liepos 7 d.).

Svarbiausias R. Volkaitės-Kulikauskienės darbas Vilniaus universitete, be abejo, buvo pedagoginis. Kone visi dabartiniai vyresniosios kartos archeologai yra buvę jos studentai. R. Volkaitė-Kulikauskienė universitete skaitė įvairius archeologinės tematikos kursus, vadovavo studentų kursiniams ir diplominiams darbams. Mokymo tikslais čia ji parašė ir savo pirmąją knygą – vadovėlį „Lietuvos archeologiniai paminklai ir jų tyrinėjimai“ (Vilnius, 1958). Tai iki šiol Lietuvoje vienintelis originalus archeologijos pagrindų vadovėlis. Praktinių įgūdžių studentai įgudavo archeologinėse praktikose, kurios dažnai buvo vykdomos kartu su vyro (už Prano Kulikausko ištekejo 1941 m. spalio 12 d.) darbovieta – Lietuvos mokslų akademijos Istorijos institutu. Per šias praktikas kone kasmet nuo 1948 m. buvo tyrinėjami įvairūs archeologijos paminklai: kapinynai (Linksmučiai (Pakruojis r., 1948–1949 m.), Laiviai (Kretingos r., 1948–1951 m.), Mozūrai (Kauno r., 1956 m.)), pilkapynai (Pučkalaukis (Vilniaus r., 1952–1953 m.)), piliakalniai (Nemenčinė (Vilniaus r., 1952–1954 m.), Migonys (Kaišiadorių r., 1954–1955 m.), Žiegdžiai (Kauno r., 1956 m.), Punia (Alytaus r., 1958–1959 ir 1961–1962 m.)), jų papėdžių

gyvenvietės (Migonys (Kaišiadorių r., 1954–1955 ir 1957 m.)). Šių tyrinėjimų metu sukaupia archeologinė medžiaga tapo pagrindu ne vienam R. Volkaitės-Kulikauskienės straipsniui, o apie Punią net buvo išleista atskira knyga („Punios piliakalnis“ (Vilnius, 1974)).

Pagrindinė R. Volkaitės-Kulikauskienės mokslinių tyrimų tema – vėlyvasis geležies amžius (IX–XII a.) – susiformavo dar studijų metais. Šia tema Vilniaus universitete 1951 m. sausio 5 d. ji apgynė kandidato disertaciją (antrą pokario Lietuvoje) „Lietuvos gyventojų materialinė kultūra IX–XII a. laidojimo paminklų tyrinėjimų duomenimis (vėlyvasis geležies amžius)“. Be jau minėtos knygos, R. Volkaitės-Kulikauskienė svariai prisidėjo prie „Lietuvos archeologijos bruožų“ (Vilnius, 1961) parengimo – parašė didelį skyrių „Ankstyvojo feodalizmo laikotarpis (IX–XII a.)“ (p. 360–519), buvo „Lietuvių liaudies meno“ albumų serijos knygos, skirtos senovės lietuvių papuošalams, viena parengėjų (Vilnius, 1958, kita šios serijos knyga išėjo 1966 m.).

Kaip mokslininkė R. Volkaitė-Kulikauskienė visiškai atsiskleidė ir platų visuomeninį pripažinimą įgijo Lietuvos mokslų akademijos Istorijos institute, kur dirbo nuo 1962 m. lapkričio 1 d. iki 1992 m. balandžio 30 d. (išėjimo į užtarnautą poilsį). Instituto statusas leido jai atsidėti tik mokslo tiriamajam darbui. Čia R. Volkaitė-Kulikauskienė 1968 m. balandžio 25 d. apgynė antrą, daktaro (šis tarybinių laikų mokslo laipsnis dabar atitinka habilituoto daktaro) disertaciją „Lietuviai IX–XII amžiais“, jos pagrindu išleido knygas „Lietuviai IX–XII a.“ (Vilnius, 1970) ir „Lietuvio kario žirgas“ (Vilnius, 1971 m.). Čia jos tyrinėti ir žymiausi piliakalniai – Maišiagalos, Vilniaus r.,

(1971–1973 m.), Narkūnų, Utenos r. (1976–1978 m.), Kernavės, Širvintų r. (1979–1983 m.). Šiose ir kitose jos vadovaujamos ekspedicijose archeologines praktikas nuolat atlikdavo Vilniaus universiteto bei tuometinio Pedagoginio instituto studentai, iš kurių vėliau išaugo ne vienas Lietuvoje garsus archeologas. Universitete ji tuo metu skaitė „Archeologinių tyrimų metodikos“ ir „Lietuvių materialinės kultūros IX–XVI a.“ kursus. 1979 m. R. Volkaitė-Kulikauskienė įkūrė ir iki 9 tomo imtinai (1992 m.) redagavo specializuotą tęstinį archeologinį mokslinį leidinį „Lietuvos archeologija“, Lietuvos proistorėi pažinti svarbius kolektyvinius darbus: „Lietuvių etnogenezę“ (Vilnius, 1987), dvitomį „Lietuvių materialinė kultūra IX–XIII amžiuje“ (Vilnius, 1978, 1981). Visuose juose yra ir jos parašytų straipsnių ar skyrių. Čia dirbdama 1972 m. kovo 4 d. ji buvo išrinkta Lietuvos TSR Mokslų akademijos nare korespondente, 1976 m. rugsėjo 9 d. pelnė Lietuvos TSR nusipelnusios mokslo veikėjos garbės vardą.

Jau būdama pensijoje parašė ir išleido dvi monografijas: „Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai“ (Vilnius, 1997) ir „Lietuva valstybės priešaušriu“ (Vilnius, 2001), nuolat domėjosi Lietuvos archeologijos pasiekimais, ypač jaunosios kartos, kurios, kaip pati sakydavo, jau nebepažinojo. Tai jau buvo jos mokinių mokiniai. R. Volkaitė-Kulikauskienė mirė Vilniuje 2007 m. kovo 28 d.

Visų pažinusių R. Volkaitę-Kulikauskienę atmintyje ji liks kaip pasišventimo mokslui pavyzdys, o jos darbai dar jai gyvai esant tapo archeologijos mokslo klasika ir tęsiami jos išugdytų naujų mokslininkų kartų.

Gintautas Zabiela